

SALAMIN VA PLATEYA JANGLARI

Mirzamatov Bunyodbek

Toshket Kimyo xalqaro universiteti Namangan

filiali Tarix yonalishi 1 kurs talabasi

Annotasiya. *Tarixda juda ko'p janglar bo'lib o'tgan va bu janglar insoniyat uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Bu janglardan fors va yunon urushlari o'zining shavqatsizligi hamda hokimiyatni kengaytirish yo'lidagi eng qadimiy janglar hisoblanadi. Ta'rixdagi bu janglardan Salamin va Plateriya janglari nomi ostida muhrlangan janglarni mazkur maqolada tanishish mumkin.*

Kalit so'zlar: *Salamin, Plateya, fors, yunon, Leonidas, Kserks, Fermopil, Afina*

KIRISH. Tarixdagi eng yorqin voqealardan birini Salamin va Plateya jangi deb atash mumkin. Uning sanasi miloddan avvalgi 480 yilga to'g'ri keladi. Qirol Leonidas forslar bilan bo'lgan jangda mag'lubiyatga uchraganidan so'ng, Kserks o'z qo'shinini Yunonistonning markaziga olib bordi. Uning yurishlarining bir kuni ham Fors qo'shini qoldirgan jasadlarsiz o'tmadi. Forslar yerdan barcha tirik mavjudotlarni qirib tashladilar va ular tomoniga o'tishni istamaganlar mag'lubiyatga uchradilar. O'nlab yondirilgan qishloqlar, dalalar va yunon ziyoratgohlarining tahqirlanishi - bu qirol Kserks o'z yurtiga olib kelgan narsadir. Aynan shu davrda Salamis jangi bo'lib o'tdi. Nihoyat, forslar Afina deb nomlangan shaharning qoq markaziga etib kelishdi. Ular u erga kirishdan oldin, Gretsiya hukumati aholini favqulodda evakuatsiya qildi, ayollar, bolalar va qariyalarni Peloponnes oroliga olib ketdi. Qolganlari qurol olib, armiya va flotga tayinlanganlar. Salamin bo'g'ozidagi jang yunon flotining chekinishi tufayli sodir bo'ldi.

Urushga diplomatik jihatdan ham puxta tayyorgarlik ko'rildi. Aristokratlar boshchiligidagi polislar hisoblangan Fessaliya, Beotiya, Agros o'zining betaraf

ekanligini e'lon qilishdi. Mil. avv. 481 -yilda urushga tayyorgarlik nihoyasiga yetadi. Fors armiyasi endilikda 150-200 ming kishini tashkil etib, katta harbiy flot esa 1200 kemadan iborat edi. Shu o'rinda aytib o'tish lozimki, Gerodot forslarning kuchini fantastik raqamlar bilan bog'lab, armiya sonini 5.28 mln kishi bo'lganligini aytadi. Bu qo'rqinchli va o'limli tahdidlar Elladaga qaratilgan edi.¹

SALAMIN JANGI. Salamin jangi miloddan avvalgi 480-yil 28-sentyabrda bo'lib o'tgan yunon-fors urushlari davridagi yunon va fors flotlari o'rtasidagi dengiz jangi edi. Afina yaqinidagi Egey dengizi Saronik ko'rfazida Salamin oroli yaqinida². Jang oldidan urushning keyingi borishiga sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkin bo'lgan bir qator voqealar sodir bo'ldi. Fors qo'shini Afinani egallab, vayron qildi. Shahar aholisi avvalroq yaqin atrofdagi Salamin oroliga evakuatsiya qilingan edi. Butun ittifoqdosh yunon floti orol va materik o'rtasidagi tor bo'g'ozlarda to'plangan edi. Ellinlar o'rtasida jiddiy kelishmovchiliklar paydo bo'ldi.³ Aksariyat harbiy rahbarlar Salaminni tark etishni va barcha kuchlarni Korinf Istmusini himoya qilishga yo'naltirishni taklif qilishdi. Afinalik strategiyasi Femistokol ta'kidlaganidek, yunonlar faqat tor bo'g'ozlarda ham kemalar soni, ham dengizchilarni tayyorlash sifati bo'yicha ustun bo'lgan Fors flotini mag'lub etishlari mumkin edi. Boshqa harbiy rahbarlarning qarorlariga ta'sir qilishning iloji yo'qligini ko'rib, u hiyla-nayrangga qaror qildi. O'zining ishonchli xabarchisini Fors shohi Kserksga yuborib, u yunonlar qochib ketishlarini aytishni buyurdi va agar podshoh yunon flotini yo'q qilmoqchi bo'lsa, darhol jangni boshlashni buyurdi.

Kserks harbiy kengash chaqirishni va Gretsiyani keyingi bosib olish rejalarini muhokama qilishni buyurdi. Aksariyat harbiy rahbarlar yunonlarga Salamis yaqinidagi tor bo'g'ozlarda jang qilishni maslahat berdilar. Faqat Fors qo'shiniga hamroh bo'lgan

¹ Urakov, Tursunov, Biykuziyev, Xaynazarov. "Jahon tarixi". Innovatsiya-Ziyo – 2020. 173 p

² Коннолли П. Греция и Рим. Энциклопедия военной истории. «Эксмо-Пресс». Москва, 2000. Перевод: С. Лопухова, А. Хромова.

³ Геродот. VII. 44—45

qirolicha Artemisiya jangdan voz kechishni maslahat berdi. Gerodotning soʻzlariga koʻra, u keltirgan dalillar Femistoklning soʻzlariga juda oʻxshash edi. U Kserksga, uning fikricha, yunon floti uzoq vaqt qarshilik koʻrsata olmasligini va ellinlar tez orada oʻz shaharlariga qochib ketishlarini aytishni soʻradi. Peloponnes va Korinf Istmusiga qarab yurish Fors armiyasiga soʻzsiz gʻalaba keltiradi.⁴ Femistoklning tashabbusi bilan jangga kirgan kichik va tez harakatlanuvchi trieralar dushmanga qaqshatqich zarba berdi. Oʻz navbatida forslarning katta kemalari tor va sayoz joylarda harakatlana olmay, magʻlubiyatga uchradi. Mil. avv. 479-yilda Mardoniy qoʻmondonligidagi Eron qoʻshinlari Attikaga bostirib kirib, Afinani vaqtincha ishgʻol qilganlar. Sparta, Afina, Megara, Plateya va boshqa polislarning birlashgan kuchlari eronliklarga qarshi kurashga otlangan. Yunonlarning birlashgan qoʻshiniga spartalik sarkarda Pavsaniya boshchilik qiladi. Mardoniy qoʻshinlari Beotiyaga chekingan.⁵

Yunonlarda 200 ta harbiy kema – triyeralar mavjud edi. Bu kemalar qoyalar orasidan va sayo: joylardan oson suzib oʻtar, oʻsha davr uchun katta tezlikda - soatiga 18 kilometr tezlikda suza olgan. Yunon shahar-davlatlarining birlashgan floti forslarning harbiy flotidan kuchli boʻlgan. Yengilganidan keyin Kserks Yunonistonni tark etishga majbur boʻldi. Mil. avv. 479-yilda forslar Afinani bosib olishga yana bir marta urinib koʻradilar. Biroq yunonlarning birlashgan lashkari Plateya shahri yaqinida fors qoʻshinlarini tor-mor etdi. Bu yunon-fors urushlaridagi eng yirik jang boʻlgan. Yunon-fors urushlari yunonlarning toʻliq gʻalabasi bilan, mil. avv. 449 yildagi sulh natijasida yakunlandi.⁶

YUNON FLOTI. Ittifoqdosh yunon floti kemalarining umumiy soni turli qadimiy manbalarda sezilarli darajada farq qiladi. Eng kichik raqam Aflotunning shogirdi Giperid tomonidan berilgan, u tasvirlangan voqealardan 100 yildan koʻproq

⁴ Holland, Tom. Persian Fire: The First World Empire and the Battle for the West. — N. Y.: Doubleday, 2006. — 418 p. — ISBN 0-385-51311-9.

⁵ Urakov, Tursunov, Biykuziyev, Xaynazarov. "Jahon tarixi". Innovatsiya-Ziyo – 2020. 175-176 p

⁶ Sagdullayev, Kostetskiy. "Tarix qadimgi dunyo". Yangi yoʻl poligraf servis, 2017. 100 – 101p

vaqt o'tib yashagan. 700 ta kemanding eng ko'p soni (shundan 110 tasi afinalik bo'lgan) uzoq vaqt Ahamoniylar davlatida yashagan va fors arxiv hujjatlaridan foydalangan qadimgi yunon tarixchisi Ktesiasning "Fors tarixi" asarida uchraydi. Jangda qatnashgan Esxil "Forslar" tragediyasida 310 ta kema haqida yozadi. Gerodotning "Tarixi" asarida ellin floti tarkibining batafsil tavsifi berilgan. Ular orasida dastlab forslar bilan urushga kirgan shaharlarning ikkala kemalari ham, Forslar nazoratidagi orollardan Kserksga yordam berish uchun yuborilgan triremlar ham bor edi, lekin yunonlar tomoniga o'tib ketgan. Bu raqamga Aristid jangdan bir kun oldin yunonlarga kelgan kema yoki kemalar kirmaydi.

KSERKS FLOTI. Salamis jangida qatnashgan Kserks flotidagi kemalar soni haqidagi ma'lumotlar ham turlicha. Gerodotning yozishicha, yurishning boshida Ahamoniylar imperiyasining floti 1207 triremadan iborat edi. Yo'lda, kemalarning bir qismi Magnesia yaqinidagi bo'ron paytida yo'qolgan, 200 - Euboea sharqiy qirg'og'ida; shuningdek, Artemisium jangi paytida yunonlar kamida 30 ta kemani qo'lga kiritdilar.

Ktesias 1000 dan ortiq kemalardan iborat flot haqida yozadi, jangda qatnashgan Esxil esa 1207 ta haqida yozadi, ulardan 207 tasi "maxsus tezlikda" edi. Zamonaviy tadqiqotchilar dengiz jangida qatnashgan Kserks flotini 500-800 ta kema deb hisoblashadi⁷. Haqiqiy sondan qat'iy nazar, forslar son jihatdan ustunlikka ega edilar.

Kserks I boshchiligidagi Fors qo'shinlari Yunonistonning shahar-davlatlari ittifoqiga qarshi chiqdilar. Janubni Yunonistonga surib, forslar katta flot tomonidan dengiz orqali qo'llab-quvvatlandi. Avgust oyida Fors qo'shini Termopila dovonida yunon qo'shinlari bilan uchrashdi, kemalari Artemisium bo'g'ozida ittifoqchi flotga duch kelishdi. Afsonaviy evakuatsiyada yordam berish uchun yunonlar Termopila

⁷ Курциус Э. История Древней Греции. — Мн.: Харвест, 2002. — Т. 2. — 416 с. — 3000 экз. — ISBN 985-13-1119-7.

jangida mag'lubiyatga uchradilar. Ushbu urinishda flot Salamisdagi portlarga ko'chib o'tdi.⁸

PLATEYA JANGI. Plateya jangi forslarning Gretsiyaga ikkinchi bosqini paytidagi oxirgi quruqlik jangi. Miloddan avvalgi 479-yilda Beotiyadagi Plateya shahri yaqinida bo'lib o'tgan. Unda yunonlar g'alaba qozongan. Eron qo'shini qo'mondoni Mardoniy ham jangda halok bo'lgan. Forslar Yunonistonni tashlab chiqishga majbur bo'lganlar. Shu tariqa yunonlar qahramonona kurashib o'z vatanlarini dushmandan tozalaganlar.⁹ Yunon shahar-davlatlari ittifoqi (jumladan Sparta, Afina, Korinf va Megara) va fors shohi Kserks I (Yunonistonning beotiyaliklar, saloniyaliklar va makedoniyaliklar bilan ittifoq tuzgan) o'rtasidagi kurash.

Keyingi yili fors shohi boshchiligidagi Fors bosqinchi kuchlari Fermopil va Artemisiy janglarida g'alaba qozonib, Fessaliya, Fokis, Beotiya, Afina, Evbeya va Attikani zabt etganlar. Biroq, Salamin jangida ittifoqchi yunon floti Peloponnesning zabt etilishiga to'sqinlik qilib, kutilmagan, ammo qat'iy g'alaba qozongan. Keyin Kserks qo'shinining katta qismi bilan orqaga chekingan va generali Mardoniyini yunon davlatlarini tugatish uchun shu yerda qoldirgan.

Miloddan avvalgi 479-yilning yozida yunonlar katta qo'shin yig'ib, Peloponnesdan chiqib ketishgan. Forslar Beotiyaga chekinib, Plateya yaqinida mustahkam qarorgoh quradilar. Biroq, yunonlar Fors lageri atrofidagi asosiy otliq qo'shinlar bu hududda jang qilishdan bosh tortadilar, natijada 11 kun davom etgan turg'unlik yuzaga keladi. Ta'minot liniyalari ishdan chiqqanidan keyin chekinishga urinayotganda, yunon jangovar chizig'i bo'linib ketadi. Yunonlar to'liq chekindi deb o'ylab, Mardoniy o'z qo'shinlariga ularni ta'qib qilishni buyuradi, lekin yunonlar (ayniqsa, spartaliklar, tegeylar va afinaliklar) to'xtab, yengil qurollangan fors

⁸ <https://uz.socmedarch.org/persian-wars-battle-of-salamis-2361201-16505>

⁹ Urakov, Tursunov, Biykuziyev, Xaynazarov. "Jahon tarixi". Innovatsiya-Ziyo – 2020. 176 p

piyodalarini yo‘q qilib, Mardoniyini o‘ldirishadi.¹⁰ Fors qo‘shinining katta qismi o‘z qarorgohida qamalib, qirg‘in qilingan. Ushbu armiya va Fors dengiz flotining qoldiq askarlari xuddi o‘sha kuni Mikale jangida yo‘q qilinishi bosqinni qat’iy yakunlanganni bildirardi. Plateya va Mikaledan keyin yunon ittifoqchilari forslarga qarshi hujumga o‘tishadi, bu yunon-fors urushlarining yangi bosqichini belgilab beradi. Plateya har jihatdan ajoyib g‘alaba bo‘lgan bo‘lsa-da, Marafon jangidagi Afina g‘alabasi yoki Fermopildagi ittifoqchi yunonlarning mag‘lubiyati kabi (hatto o‘sha paytda ham) ahamiyatga ega bo‘lmagan.

XULOSA. Salamin jangi yunon-fors urushlarida burilish nuqtasi bo‘ldi. Kserks va Fors qo‘shinining bir qismi Yunoniston hududidan qochishi bilan Hellasni zabt etish tahdidining oldi olindi. Ahamoniylar saltanati qo‘shinlarining obro‘-e‘tibori va ma‘naviyatiga (moddiy yo‘qotishlar haqida gapirmasa ham) zarba berildi. Biroq, bu g‘alabadan keyin ham yunonlar tomonidan bosib olish xavfi saqlanib qoldi. Kserksning asosiy harbiy boshliqlaridan biri Mardonius qirolni quruqlikdagi qo‘shinning bir qismini tark etishga ko‘ndiradi. U o‘zini g‘olib deb hisoblagan yunonlarning hech biri forslardan qo‘rqib kemalarini qirg‘oqqa tashlab ketish xavfiga duch kelmasligini ta‘kidladi. Qo‘mondon, shuningdek, forslar dengiz kuchlarida emas, balki quruqlikdagi qo‘shinlarida ham kuchli ekanligini aytdi. Mardoniusni qirolicha Artemisiya qo‘llab-quvvatlagan.

Plateya va Mycale janglarida keyingi g‘alabalardan so‘ng, yunonlar to‘liq miqyosdagi hujumkor harbiy operatsiyalarga o‘tishga muvaffaq bo‘lishdi. Fors flotining mag‘lubiyati ularga Egey dengizining ellinlar yashaydigan orollarini ozod qilishni va Kichik Osiyoning g‘arbiy qirg‘oqlarida siyosatni boshlashga imkon berdi. Femistokl tomonidan yaratilgan qudratli flot Afinaga Delian Ligasini tuzishga imkon

¹⁰ Плутарх. Фемистокл X

berdi, bunda ularning o‘sib borayotgan ta’siri va boyligini miloddan avvalgi 431 yilda Peloponnes urushi boshlangunga qadar belgilab berdi.

Salamin jangi bilan o‘sha yili Himera jangi g‘arbiy yunon koloniyalari bir tomondan Sirakuza va Agrigentum, ikkinchi tomondan Karfagenliklar o‘rtasida bo‘lib o‘tgan. Unda joylashgan ellin siyosati bilan Karfagenning Sitsiliyani bosib olishiga to‘sqinlik qildi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Геродот. История: в девяти книгах/ Пер. и примеч. Г.А. Стратановского; под общей ред. С.Л. Утченко; ред. пер. Н.А. Мещерский. — Ленинград: Наука, 1972 — 599 с.
2. Корнелий Непот. О знаменитых иноземных полководцах. Из книги о римских историках/ Пер. с лат. и коммент. Н.Н. Трухиной. — М.: Изд-во МГУ, 1992 — 208 с.
3. Плутарх. Сравнительные жизнеописания: в двух томах/ Подгот. изд. С.С. Аверинцев, М.Л. Гаспаров, С.П. Маркиш. — 2-е изд., исправ. и доп. — М.: Наука, 1994 — 672 + 704 с.
4. Фукидид и его «История»/ Пер. и примеч. Г.А. Стратановского. Ленинград: Наука, 1981 — 543 с.
5. Всеобщая история. История древнего мира. 5 класс: учебник для общеобразовательных организаций/А.А. Вигасин, Г.И. Годер, И.С. Свенцицкая; под ред. А.А. Вигасина. — 3-е изд. — М.: Просвещение, 2014 — 303 с.
6. Руководство к древней истории : Курс 5 и 8 кл. муж. гимназий, излож. применительно к пример. прогр., утвержд. г. министром нар. прос./Сост. И. Беллярминов. - 2-е изд., испр. и значительно доп., с 32 рис. — Санкт-Петербург: тип. В.С. Балашева, 1885 — 298 с.

7. Учебник Всеобщей истории. Часть 1 Древний мир. 7 класс: руководство для гимназий/П. Виноградов; под ред. П. Виноградова. – 12-е изд. — М.: изд-е А.А. Карцева, 1914 — 189 с.
8. D.J. Urakov, R.N. Tursunov, A.A. Birkuziyev, V.B. Xaynazarov – “Jahon tarixi”. “Innovatsiya-Ziyo” – 2020. 173, 175, 176 p
9. A.S. Sagdullayev, V.A. Kostetskiy – “Tarix qadimgi dunyo”. “Yangiyo`l Poligraf Servis” – 2017. 100 – 101p
10. <https://uz.socmedarch.org/persian-wars-battle-of-salamis-2361201-16505>